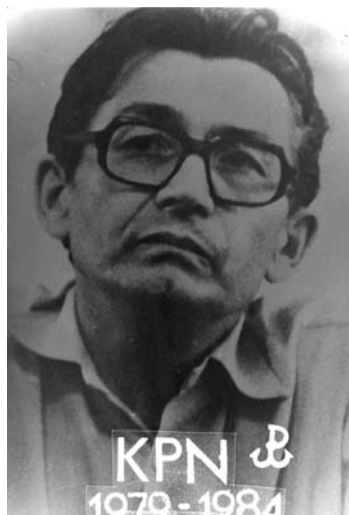


KONFEDERACJA POLSKI NIEPODLEGŁEJ 1979–1989

W tym roku minęło trzydzieści lat od chwili utworzenia Konfederacji Polski Niepodległej, pierwszej od czasów rozbitcia PSL niezależnej partii politycznej w peerelu i zarazem jedynej organizacji opozycyjnej powstałej przed Sierpniem 1980 r., która wprowadziła swych kandydatów do Sejmu I i II kadencji w III Rzeczypospolitej.

Leszek Moczulski

Dzieje Konfederacji Polski Niepodległej nierozłącznie związane są z jej założycielem i wieloletnim liderem – Leszkiem Moczulskim – postacią barwną, choć niejednoznaczną i nierzadko kontrowersyjną. Urodzony w 1930 r. w Warszawie, dziennikarz i historyk, w latach 1948–1950 był członkiem PPR i PZPR, skąd został usunięty. Od 1950 r. pracował jako dziennikarz w „Trybunie Ludu” (praktyka), „Życiu Warszawy”, „Wsi” i „Dookoła Świata”. W 1957 r. został aresztowany za „szkalowanie za granicą” władz peerelu. Uniewinniono go w 1958 r. Po kilku latach zakazu uprawiania zawodu (pisywał wówczas pod pseudonimem) ponownie rozpoczął pracę dziennikarską w tygodniku „Stolica” (1961–1977). Moczulski utrzymuje, że od połowy lat pięćdziesiątych związany był z konspiracyjną organizacją skupiającą środowiska kombatanckie, potocznie określaną mianem nurtu niepodległościowego, której pracami od połowy lat sześćdziesiątych kierować miał gen. Roman Abraham. Informacje te dziś trudno potwierdzić. Mimo że środowiska kombatanckie poddane były głębokiej inwigilacji, jak dotąd w dokumentach SB nie udało się znaleźć śladów takiej struktury. Najprawdopodobniej działalność nurtu niepodległościowego nie wychodziła poza ramy luźnych kontaktów towarzyskich i spotkań dyskusyjnych, przy okazji których rozważano różne warianty rozwoju społeczno-politycznego w Polsce. W 1972 r. dużą popularność w środowiskach opozycyjnych i kombatanckich przyniosła Moczulskiemu książka *Wojna polska*, opisująca w nowatorski sposób przebieg wojny obronnej we wrześniu 1939 r. Uznana za antyradziecką, szybko została wycofana z księgarń. W marcu 1977 r. Moczulski był jednym ze współtwórców i liderów Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Na ocenę jego działalności przed powstaniem KPN największy ciężar rzuca jednak zarzut współpracy z SB w latach 1969–1977. W kwietniu 2005 r. sąd orzekł, że był on tajnym współpracownikiem ps. „Lech”, we wrześniu 2006 r. sąd II instancji uprawomocnił ten wyrok, a w kwietniu 2008 r. Sąd Najwyższy oddalił kasację wyroku. Mimo że okres współpracy Moczulskiego z SB odnosi się wyłącznie do lat poprzedzających utworzenie KPN, ocena tych wydarzeń do dziś dzieli byłych konfederatów.



Początki KPN

Powstanie Konfederacji Polski Niepodległej było konsekwencją pojawienia się w drugiej połowie lat siedemdziesiątych w peerelu zorganizowanej i jawnie działającej opozycji demokratycznej, której głównym orężem walki stała się obrona praw człowieka. Ta forma aktywności opozycji wynikała z międzynarodowych zobowiązań władz peerelu, jakimi było podpisanie Aktu końcowego KBWE w Helsinkach w 1975 r. czy ratyfikowanie dwa lata później Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka. We wrześniu 1976 r. powstał Komitet Obrony Robotników, w marcu 1977 r. – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W kilku miastach powstały Studenckie Komitety Solidarności, a na Śląsku i Wybrzeżu powstały w 1978 r. Komitety Założycielskie Wolnych Związków Zawodowych. Pojawiły się też pierwsze komitety chłopskie. Dla powstania Konfederacji Polski Niepodległej istotne znaczenie miała działalność ROPCiO, skupiającego działaczy określających się mianem opozycji niepodległościowej. Dynamiczny rozwój tej największej po KOR organizacji nieoczekiwanie załamał się w połowie 1978 r. na skutek konfliktu personalnego pomiędzy dotychczasowymi liderami Leszkiem Moczulskim i Andrzejem Czumą. Przeciagający się konflikt doprowadził do ukształtowania się pod koniec 1978 r. dwóch, zwalczających się, Ruchów Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W 1979 r. w środowisku Moczulskiego doszło do kolejnych pęknięć, które doprowadziły do powstania: Ruchu Młodej Polski, Ruchu Wolnych Demokratów i założonej 1 września 1979 r. przez Moczulskiego Konfederacji Polski Niepodległej. Przygotowania nad powołaniem KPN trwały praktycznie od początku roku. Mimo dalszego zaangażowania w ROPCiO Moczulski traktował go już tylko jako źródło pozyskiwania kadr dla przyszłej partii. Latem 1979 r. przygotowania weszły w decydującą fazę. Uzgodniono, że przyszła partia polityczna przyjmie strukturę konfederacji. Najpierw jednak miało powstać kilka grup środowiskowych o określonym światopoglądzie, które później miały zawrzeć porozumienie i występować pod wspólną nazwą „Konfederacji Polski Niepodległej”. W krótkim czasie najbliżsi współpracownicy Moczulskiego utworzyli kilka niewielkich organizacji: Ruch Porozumienia Polskich Socjalistów (krakowskie środowisko ROPCiO), Związek Narodowy Katolików (byli działacze PAX – Romuald Szeremietiew, Tadeusz Stański, Tadeusz Jandziszak), Lubelską Grupę Ludową (Stanisław Franczak, Michał Niessen) i Siedlecko-Podlaską Grupę Ludową (Zygmunt Goławski). Kolejną grupę tworzyło środowisko skupione wokół pisma ROPCiO „Droga” redagowanego przez Moczulskiego. Utworzenie tzw. grup skonfederowanych było przede wszystkim zabiegiem socjotechnicznym, pokazującym różnorodność ideową nowej formacji jako „szerokiego porozumienia” środowisk niepodległościowych. Ponadto zabieg ten miał ułatwić przystępowanie do KPN już działającym grupom środowiskowym i zmniejszać ich ewentualny opór przed zaangażowaniem się w prace jednolitej organizacji. Manifest programowy „Rewolucja bez rewolucji”, wokół którego mieli się skupiać przyszli konfederaci, napisał Moczulski. Zawierał on krótkoterminową prognozę, z której wynikało, że w ciągu dwóch lat nastąpi głęboki kryzys wywołany niewydolnością gospodarki socjalistycznej, co z kolei doprowadzi do wybuchu społecznego niezadowolenia. Moczulski proponował podjęcie działań zmierzających do stopniowej likwidacji peerelu, a w konsekwencji – do odzyskania przez Polskę pełnej niepodległości.

Na dzień proklamowania KPN wybrano 1 września 1979 r., na który przypadła czterdziesta rocznicę wybuchu II wojny światowej. Tego dnia środowiska wywodzące się z ROPCiO zorganizowały własną manifestację w Warszawie, podczas której Nina Milewska ogłosiła komunikat o utworzeniu pierwszej niezależnej partii politycznej. Dokumentem założycielskim był „Akt Konfederacji Polski Niepodległej”, pod którym podpisało się 35 osób (w późniejszej wersji dokumentu 50). Byli to głównie działacze wywodzący się z ROPCiO.



Fot. AIPN

Manifestacja Konfederacji Polski Niepodległej 11 listopada 1979 r.
na Placu Matejki w Krakowie

Integralną częścią pierwszego dokumentu KPN była również deklaracja ideowa i tymczasowy statut, który miał obowiązywać do chwili zwołania w demokratycznym trybie pierwszego zjazdu KPN. W deklaracji ideowej zwracano uwagę na potrzebę podejmowania działań zmierzających do odzyskania przez Polskę niepodległości, za podstawę zaś ustroju demokratycznego uważano niezbywalne prawa człowieka i obywatela, wzajemną tolerancję oraz poszanowanie praw innych ludzi. Konfederacja była pierwszą strukturą opozycyjną posiadającą jasno sprecyzowane zasady organizacyjne. W myśl zapisów tymczasowego statutu, partia miała być związkiem autonomicznych grup skonfederowanych. Organem najwyższym miał być kongres. W przerwach między kongresami partią miała kierować Rada Polityczna KPN na czele z przewodniczącym, którzy tworzyli też Kierownictwo Akcji Bieżącej (KAB). Organem wykonawczym był Sekretariat KAB. Podczas spotkania, które odbyło się 21 października 1979 r., wyodrębniono cztery obszary oddziaływania KPN: centralny z siedzibą w Warszawie, południowy z siedzibą w Krakowie, zachodni z siedzibą we Wrocławiu i północny z siedzibą w Szczecinie. Tymczasowy statut KPN obowiązywał do 1984 r. W ciągu pierwszych miesięcy grupy o pewnym stopniu zorganizowania istniały w Krakowie, Warszawie, Lublinie. Przewodniczącym Rady Politycznej został Leszek Moczulski. Skład Rady był zmienny, jej członkami byli m.in.: Stanisław Krajski, Tadeusz Stański, Tadeusz Stachnik, Andrzej Szomański, Krzysztof Gąsiorowski, Romana Kahl-Stachniewicz, Adam Macedoński, Stanisław Tor, Tadeusz Jandziszak Zygmunt Łenyk, Romuald Szeremietiew, Marek Lachowicz, Ryszard Nowak, Zygmunt Goławski, Stanisław Franczak, Michał Niesyn. Kierow-

nictwo Akcji Bieżącej tworzyli: Moczulski, Gąsiorowski, Jandziszak, Lachowicz, Milewska, Stański i Szeremietiew. Przystąpiono również do organizacji biur zagranicznych KPN, które tworzyły na ogół pojedyncze osoby. Biura te powstały m.in. w Szwecji, USA, Kanadzie, Francji, RFN i Austrii. Ich zadaniem było gromadzenie funduszy na rzecz KPN i popularyzowanie Konfederacji wśród Polonii oraz za granicą.

Do lata 1980 r. KPN powoli rozszerzała swą działalność, wydając „Drogę” i „Gazetę Polską”. Konfederaci włączyli się również w upamiętnianie rocznic historycznych oraz w organizację bojkotu wyborów do Sejmu w marcu 1980 r. W mieszkaniu Zbigniewa Martynowskiego w Łądku-Zdroju odbyło się 26 lipca 1980 r. spotkanie Rady Politycznej KPN, w którym uczestniczyło około dwudziestu osób. Później spotkanie to uznano za pierwszy kongres tej partii. Zostało ono przerwane przez służby porządkowe, a jego uczestnicy przewiezieni do łódzkiego aresztu. Wszystkich zatrzymanych umieszczono w świetlicy, postanowili więc kontynuować obrady. Według relacji Moczulskiego, po dwóch godzinach do świetlicy wkroczyła SB i obradujących rozwieziono do różnych aresztów na terenie woj. wałbrzyskiego. Część z nich zwolniono już po kilku godzinach. Po opuszczeniu aresztu dwanaście osób dotarło do rezerwowego miejsca obrad w miejscowości Bardo, gdzie wznowiono obrady kongresu, który przedłużył kadencję władz statutowych KPN.

Procesy

Kilka tygodni później sierpniowe strajki 1980 r. diametralnie zmieniły sytuację w Polsce. Wolnościowy zryw Polaków zaowocował podpisaniem porozumień sierpniowych i powstaniem blisko dziesięciomilionowego związku. Zmiany nastąpiły także w PZPR – 5 września Stanisław Kania zastąpił na stanowisku I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. W Polsce rozpoczął się szesnastomiesięczny okres politycznej odwilży, która nie objęła jednak KPN.

Chociaż konfederatom nie udało się uzyskać znaczącego wpływu na NSZZ „Solidarność”, to jednak w kolejnych miesiącach stali się oni najbardziej represjonowanym środowiskiem opozycji w Polsce. Moczulski został aresztowany 23 września, po wywiadzie, którego udzielił niemieckiej gazecie „Der Spiegel”. Postawiono mu zarzut łżenia naczelnych władz peerelu, wszczęto również śledztwo przeciw KPN pod zarzutem prowadzenia działalności, mającej na celu obalenie przemocą ustroju peerelu. Do końca 1980 r. aresztowano kolejnych członków Konfederacji: Krzysztofa Badyła, Zygmunta Goławskiego, Tadeusza Stańskiego. W grudniu 1980 r. pełniący obowiązki przewodniczącego Szeremietiew ogłosił decyzję o zawieszeniu działalności KPN. Nie zapobiegło to dalszym aresztowaniom. W styczniu 1981 r. zatrzymano Jerzego Sychuta i Romualda Szeremietiewa. Po uwięzieniu najważniejszych przywódców w partii zabrakło jednolitego przywództwa. Poszczególne obszary i okręgi prowadziły niezależną działalność. W lipcu 1981 r. Konfederacja formalnie wznowiła działalność, a na jej czele stanął Krzysztof Gąsiorowski z Krakowa (TW „Jerzy Rawicz”), nie wszyscy jednak konfederaci podporządkowali się nowym władzom.

Aresztowanie czołowych działaczy KPN wywołało szeroki protest różnych środowisk opozycyjnych, niemniej reakcja przywódców NSZZ „Solidarność” była bardzo powściągliwa. Dopiero 10 grudnia 1980 r. Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność” podjęła uchwałę o powołaniu Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania. W kolejnych tygodniach w większych miastach Polski zaczęły powstawać regionalne, zakładowe i uczelniane komitety. Wykazywały one dużą aktywność, z czasem coraz bardziej dystansując komitet powołany przez KKP. W ich organizację mocno zaangażowała się żona lidera KPN, Maria Moczulska. Działalność KOWZP, w którą w skali kraju aktywnie zaangażowało się około ty-

siąca osób, koncentrowała się na rozpowszechnianiu ulotek, składaniu petycji, organizacji głódówek i marszów protestacyjnych.

Tymczasem 6 marca 1981 r. Prokuratora Wojewódzka w Warszawie skierowała do Sądu Wojewódzkiego akt oskarżenia przeciw czterem działaczom KPN: Moczulskiemu, Jandziszakowi, Stańskiemu i Szeremietiewowi. Zostali oskarżeni o prowadzenie działalności zmierzającej do obalenia przemocą ustroju peerelu. Proces rozpoczął się 15 czerwca. Liderzy KPN przystępowali do niego z wolnej stopy, bowiem 4 czerwca Sąd Wojewódzki na wniosek obrońcy uchylił zastosowany wobec nich tymczasowy areszt. Już jednak 9 lipca na wniosek Prokuratury Wojewódzkiej oskarżeni (z wyjątkiem Jandziszaka, który ze względu na stan zdrowia mógł odpowiadać z wolnej stopy) zostali ponownie aresztowani. Choć proces przywódców KPN wpłynął destrukcyjnie na struktury partii, to w rzeczywistości przyczynił się do dużej popularyzacji konfederatów w społeczeństwie i znacznego wzrostu liczby ich zwolenników.

Po wprowadzeniu przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego, proces KPN został przerwany. Akta sprawy przekazano do Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego 21 grudnia 1981 r., a proces wznowiono 22 lutego 1982 r. Wyrok ogłoszono 8 października. Moczulski został skazany na siedem lat pozbawienia wolności, Stański i Szeremietiew – na pięć lat, a Jandziszak – na dwa lata w zawieszeniu na pięć lat.

Zakrojone na masową skalę aresztowania wśród konfederatów sprawiły, że po 13 grudnia Konfederacja praktycznie przestała działać jako organizacja ogólnopolska. Różne formy aktywności przejawiały poszczególne grupy w terenie, często rywalizując między sobą. Najsilniejsze ośrodki działały w Krakowie i Warszawie.

Istotne znaczenie dla odbudowy struktur KPN miało zwolnienie z więzienia liderów partii na mocy amnestii z 1984 r. Już w sierpniu 1984 r. Moczulski przystąpił do odbudowy organizacji. Pomiędzy czołowymi działaczami Konfederacji pojawiły się jednak spore rozbieżności na temat dalszych działań. W pierwszym spotkaniu Rady Politycznej po amnestii, które odbyło się 14 października 1984 r., uczestniczyli zarówno zwolnieni z więzienia liderzy, jak i członkowie Rady działającej w stanie wojennym. Szeremietiew i Stański opowiedzieli się za działalnością konspiracyjną, sprzeciwili się autorytarnemu sposobowi kierowania organizacją przez Moczulskiego oraz domagali się ograniczenia nieformalnego wpływu na działalność partii żony Moczulskiego.

Obu stronom nie udało się dojść do porozumienia. Po kolejnym zebraniu Rady Politycznej (9 grudnia 1984 r.) szeregi KPN opuścili Jandziszak, Goławski, Szeremietiew i Stański, którzy 22 stycznia 1985 r. powołali Polską Partię Niepodległościową.

Rozłam w KPN nastąpił tuż przed planowanym drugim kongresem partii, który odbył się 22 grudnia 1984 r. w Warszawie. Uczestniczyło w nim ok. 25 osób. Wybrano nowe władze Konfederacji. Przewodniczącym ponownie został Moczulski. W skład Rady Politycznej weszli: Krzysztof Król, Andrzej Szomański, Adam Słomka, Dariusz Wójcik, Zygmunt Łenyk i Zbigniew Rybarkiewicz. Kongres zatwierdził nowy statut oraz dokonał drobnych zmian w deklaracji ideowej, zarządził weryfikację dotychczasowych członków oraz przyjął uchwałę polityczną, w której opowiedziano się za kontynuacją dotychczasowego programu, zmierzającego do budowy III Rzeczypospolitej. Straciły ważność także wszystkie wcześniejsze pełnomocnictwa do reprezentowania KPN za granicą, a nowych pełnomocników powołać miała Rada Polityczna KPN. Zachowano strukturę organizacyjną, podział na obszary, okręgi, rejony i grupy działania. Kolejne spotkanie Rady Politycznej KPN, które odbyło się 9 marca 1985 r. w Warszawie przy ul. Chmielnej, zostało przerwane przez funkcjonariuszy SB. Aresztowali oni uczestników spotkania i przewieźli do mokotowskiego więzienia, ale proces pięciu człon-

